

TWEE SOCIOLOGENGENERATIES AAN DE GRENS VAN DE VERZORGINGSSTAAT

door F. VAN HECK

'Nur ein gemeinsamer historisch-sozialer Lebensraum ermöglicht, dass die geburtsmässige Lagerung in der chronologischen Zeit zu einer soziologisch-relevanten werde'.

'...es ist ganz entscheidend für ein und dieselbe 'Erfahrung' und deren Relevanz und Formierung, ob sie von einem Individuum erlebt wird, das sie als einen entscheidenden Jugendeindruck, oder von einem anderen, das sie als 'Späterlebnis' verarbeitet'.

Karl Mannheim

I. INLEIDING: TWEE SPECIFIEKE KENMERKEN VAN DE NEDERLANDSE SOCIOLOGIE

Het Nederlandse cultuurpatroon en de Nederlandse sociale structuur hebben specifieke trekken. Tot deze behoren de uitzonderlijk snelle groei van de Nederlandse sociologie na de tweede wereldoorlog en een splitsing van de Nederlandse sociologen in twee generaties, waarbij de scheiding in eerste instantie vrij nauwkeurig kan worden aangegeven bij het al of niet afsluiten van de academische studie vóór de tweede wereldoorlog.

Genoemde twee verschijnselen houden verband met elkaar. Wij zullen op het eerstgenoemde — mede omdat het vroeger in ander verband reeds is besproken¹ — niet uitvoerig ingaan en onze aandacht vooral concentreren op de betekenis van de scheiding der generaties der Nederlandse sociologen na de oorlog.

Eerst echter nog een enkel woord over de ontwikkeling van het naoorlogse Nederland tot sociologenland.

II. ACHTERGROND VAN DE RELATIEF SNELLE GROEI VAN DE NEDERLANDSE SOCIOLOGIE NA 1945

Deze snelle groei is kwantitatief duidelijk te meten, wanneer wij de toename van het aantal sociologische hoogleraren en studenten in Nederland vergelijken met die in sociaal-economisch vergelijkbare landen, gelijk Scandinavië, Zwitserland of België. Als een indicatie van

¹ Vgl. J. A. A. van Doorn, 'The development of sociology and social research in the Netherlands', *Mens en Maatschappij*, 31e jrg., 1956, p. 208 e.v.

het desbetreffende verschijnsel mag ook beschouwd worden de oprichting van de nieuwe Faculteit der Sociale Wetenschappen, die men in andere vergelijkbare West-Europese landen tevergeefs zoeken zal. Hoe is deze intensieve belangstelling voor de sociologie in ons land te verklaren? Gewezen kan worden op:

1. de exceptioneel snelle Nederlandse bevolkingsgroei, die bijzondere sociologische en planologische problemen schept;
2. de merkwaardige godsdienstige samenstelling van de Nederlandse bevolking, waarbij twee machtige groepen — de Protestanten en de Katholieken — elkaar lange tijd in evenwicht hebben gehouden en elkaar onderling tot waakzaamheid en activiteit stimuleerden;²
3. belangrijke weerstanden tegen de sociologie in ons land zijn m.i. weggevallen tengevolge van de diepe indruk, welke de nationaal-socialistische overheersing in het bijzonder op ons volk heeft gemaakt. Wij hebben, in tegenstelling tot België, een niet-militair bewind gehad in de bezettingsjaren. Dat betekende een veel intensievere ideologische bewerking van de zijde van het nationaal-socialisme, die echter op krachtige tegenstand stuitte. De behoefte aan een verklaring van het voor ons Nederlanders zo vreemde verschijnsel van het nationaal-socialisme heeft tijdens en na de oorlogsjaren voor velen de betekenis van de sociologie voor het eerst duidelijk gemaakt;
4. er was in Nederland een relatief groot aantal sociologen aanwezig (grotendeels bestaande uit aan de Amsterdamse universiteit gevormde sociografen), toen na de tweede wereldoorlog de maatschappelijke situatie zich plotseling gunstig voor de sociologie ontwikkelde.

III. SOCIALE SPANNING IN DE KLEINE MAAR GROEIENDE WERELD DER NEDERLANDSE SOCIOLOGEN NA 1945

A. *Spanning tussen wetenschapsbehoefte en praktijk*

De sterke wens, welke de Nederlandse samenleving toonde het sociologisch onderzoek dienstbaar te maken aan het maatschappelijk beleid, had voor- en nadelen. Voordelen gezien het feit dat deze behoefte ongetwijfeld de materiële groei van de Nederlandse sociologie ten goede is gekomen. Nadelen, daar er een spanningsrelatie ontstond tussen toegepast en theoretisch onderzoek, die zich elders uitaard

² Toen ik in 1956 voor het Newman Demographic Survey te Londen, het Engelse Katholieke Sociologische Research Instituut, een inleiding hield, bleek mij dat de gehele staf van deze instelling bestond uit personen, die het noodzakelijke werk in hun vrije tijd verrichtten. Men vergelijk hierbij de ontwikkeling van het KSKI bij ons!

ook voordeel, maar die hier tengevolge van de snelle ontwikkeling bijzonder groot was.

Het beleid wenste op korte termijn en in ruime mate toegepast sociologisch onderzoek, waarvoor echter dikwijls de sociologische theorie niet voldoende was afgerond en de sociologische researchtechniek niet voldoende was verfijnd teneinde de noodzakelijke gegevens te verstrekken en binnen een juist wetenschappelijk begripkader te analyseren. Ook waren dikwijls niet voldoende geschoolde sociologen beschikbaar. Moeilijkheden in dit verband bleven niet uit.³ Het waren de 'jongeren' in de Nederlandse sociologie, destijds meer 'freischwebend' dan de ouderen, die hierop met nadruk de aandacht vestigden.⁴

B. *De afgestudeerde sociologen en sociografen, hun werkmilieu en hun contact met de hoogleraren*

Behalve dat de omstandigheden, waaronder de sociologie in Nederland moest werken, tot spanning aanleiding gaven, bracht ook de situatie der afgestudeerde sociologen moeilijkheden met zich mede. Wel was het bevredigend dat voor afgestudeerde sociografen en sociologen zoveel werkvelden open stonden, maar zij kwamen in een werkmilieu dat beheerst werd door vertegenwoordigers van andere wetenschappen. Daarbij voelden deze afgestudeerden heel duidelijk dat zij geenszins reeds voldoende methodisch en begripmatig georiënteerd waren om aan de vele eisen te voldoen, welke de praktijk stelde. De in 1958 gehouden Woudschoten-conferentie was typerend voor hun ontevredenheid en hun zorgen.⁵

Bovendien — en dit is in dit verband waarschijnlijk minstens zo belangrijk — ondervonden zij in de nieuwe vreemde wereld buiten de betrekkelijk beschutte universiteits sfeer weinig steun van hun vroegere hoogleraren. Post-graduate colleges, gelijk in de Verenigde Staten dikwijls gebruikelijk, werden niet of weinig gegeven. Voor de VSWO, de beroepsvereniging der afgestudeerden in de sociale wetenschappen, toonden de oudere hoogleraren slechts een matige belangstelling. Ook de geringe steun, welke deze vereniging van de oudere Nederlandse sociologische hoogleraren verkreeg bij de voorbereiding der beroepscode voor sociologen — een inderdaad onmisbaar hulpmiddel voor de institutionalisering van de arbeid van de beroepssocioloog — leidde tot ontevredenheid bij de afgestudeerden.

³ Een voorbeeld hiervan zijn de moeilijkheden die zich voordeden bij het z.g. 'Massajeugd-onderzoek'. Vgl. het *Bronnenboek*, bevattende gegevens ten grondslag liggend aan rapport maatschappelijke verwildering der jeugd. Den Haag 1953. Rapport in opdracht van de Minister van O.K.W.

⁴ Vgl. *Sociologische Gids*, 1956, nr. 1, blz. 2.

⁵ Vgl. het verslag van de lezingen gehouden op 8 en 9 december 1958 op de te Woudschoten georganiseerde contactdagen. Uitgave ISONEVO en VSWO

C. *De positie der stafleden binnen de hiërarchie van het academisch onderwijs*

Een zekere onvoldaanheid bestond eveneens bij de stafleden, verbonden aan de diverse sociologische instituten. Hun aantal nam snel toe, maar hun positie wijzigde zich slechts in geringe mate. Van oudsher zijn organisatie en bestuur van universiteiten en hogescholen afgestemd op het contact van docenten en studenten, met daarbij een staf van technisch-administratief personeel. Echter, de nieuw opgekomen groep van wetenschappelijke ambtenaren viel hier moeilijk in te passen.⁶ Hun positie bleef vaag en zwevend; de sociologen onder hen maakten hierop geen uitzondering.⁷

Daarbij kwam, dat juist aan deze staf van betrekkelijk jonge wetenschappelijke ambtenaren in het bijzonder de taak werd toebedeeld de technieken der researchmethoden te doceren. Meer nog dan de hoogleraren, die de technische aspecten der methodologie meestal door hun medewerkers lieten behandelen, voelden de stafleden de behoefte aan een sociologisch vaktijdschrift, waarin aan dit aspect in het bijzonder aandacht zou worden geschonken. Een tijdschrift bovendien in eigen kring, los van de universitaire hiërarchie, die hun dagelijks bestaan nogal benauwde.

IV. ONTSTAAN VAN DE SOCIOLOGISCHE GIDS; ROEPING ZONDER LEERMEESTER

De 'jongeren'

Op het ontstaan van de *Sociologische Gids* in de loop van 1953 hebben bovengenoemde factoren ongetwijfeld invloed uitgeoefend. Daarbij deed zich vooral de invloed gelden der 'jongeren' uit het Amsterdamse sociografisch milieu,⁸ een milieu dat vanaf Steinmetz' tijd de traditie van een bijzondere wetenschappelijke roeping op het gebied der sociale wetenschappen behouden had. Ditmaal was het echter roeping zonder leermeester. Immers, deze 'jongere' sociografen studeerden grotendeels tijdens de chaotische oorlogsjaren, terwijl na de oorlog gedurende de langdurige ziekteperiode van Steinmetz' opvolger Ter Veen weinig contact met de hoogleraar voor het hoofdvak bestond. Dat een dergelijke micro-situatie een non-conformistische aanleg bij de studenten bevorderde valt te begrijpen. Dit te meer, doordat ook uit macro-sociologisch oogpunt de oorlog en de eerste na-oorlogse jaren een felle kritische

⁶ Vgl. B. S. Witte *De wetenschappelijke ambtenaar aan de Nederlandse universiteiten en hogescholen*, Assen 1963, blz. 89.

⁷ Ook hier vergrootte hun relatief snelle groei het probleem.

⁸ De meerderheid der Voorlopige Redactie van de *Sociologische Gids* bestond tijdens het oprichtingsjaar 1953 uit sociologen met sociografische opleiding.

houding van de jongeren ten opzichte van de oudere generatie stimuleerden.

'Die neue Generation im geistesgeschichtlichen Sinne entsteht, sobald diese Gleichaltrigen sich bewusst werden, dass sie etwas anderes wollen als die Aelteren, die es für selbstverständlich halten, Nachkommende ihren eigenen Weg zu führen'⁹ De oprichting van de *Sociologische Gids* in 1953 was een duidelijke indicatie van een scheiding van twee sociologengeneraties, een 'kristalliserend Kollektivereignis' in de zin van Mannheim.¹⁰ Na 1953 kwam deze splitsing duidelijk tot uiting in het bestaan van twee algemene sociologische vaktijdschriften (*Mens en Maatschappij* en *Sociologische Gids*), waarbij de redactieleden voor het overgrote deel resp. vóór of na de oorlog hun academische vorming hadden afgesloten.

Een dergelijke duidelijke splitsing, beïnvloed door leeftijdsgrenzen, moge in literaire milieus dikwijls voorkomen,¹¹ voor vaksociologen is het ongetwijfeld een zeer zeldzaam, zo niet uniek verschijnsel.

De 'ouderen'

Genoemde scheiding werd niet alleen bevorderd door de milieu-omstandigheden der jongere generatie, maar ook door een grote eenheid van persoonlijke, ideologische en wetenschappelijke aard bij de meesten van de oudere generatie der Nederlandse sociologische hoogleraren; wat het verleden betreft grotendeels verbonden door eenzelfde Amsterdamse vorming (vooral verpersoonlijkt door Steinmetz) en wat de toekomst aangaat, verenigd door hun wens gezamenlijk de jonge sociologie in het na-oorlogse Nederland een krachtige wetenschappelijke en institutionele basis te geven. Felle wetenschappelijke tegenstellingen, gelijk vóór de oorlog tussen de Nederlandse sociografen en sociaal-geografen, en na de oorlog binnen de kringen der Nederlandse historici en psychologen ontbraken.¹²

⁹ Vgl. J. Petersen 'Die literarischen Generationen', opgenomen in *Philosophie der Literaturwissenschaft*, uitgegeven door E. Ermatinger, Berlijn 1930, p. 138.

¹⁰ Vgl. K. Mannheim 'Das Problem der Generationen', *Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie*, VII. Jahrgang, 1928, p. 318.

¹¹ Vgl. J. Kamerbeek Jr. *Over het begrip 'literaire generatie'*, Bundel opstellen van oud-leerlingen aangeboden aan De Vooys, Groningen 1940, p. 226.

¹² Het spreekt vanzelf, dat ook in deze generatie van sociologen verschillen in wetenschappelijke zienswijze niet geheel ontbraken. Den Hollander vestigt bij zijn beschrijving van de Nederlandse sociologie even vóór de tweede wereldoorlog de aandacht op de verschillende mate van verwerping der psychologisch-individualistische school, waarbij Bouman verder ging dan degenen die in de Amsterdamse School gevormd waren (vgl. A. N. J. den Hollander 'Sociografie en Sociologie', in *Geestelijk Nederland 1920—1940*, deel II, Amsterdam 1948, p. 142). Dit leidde echter niet tot een methodenstrijd. De na de tweede wereldoorlog door Bouman toegepaste wijze van geschiedschrijving bij zijn *Revolutie der eenzamen*, wordt door de auteur zelf geheel buiten de sociologie geplaatst (vgl. P. J. Bouman 'Het laatste woord' in *Maatstaf*, januari 1954, p. 4).

Geen wonder dat deze hooglerarengroep een eenheid vormde, die zich volgens Mannheims terminologie niet alleen kenmerkte door een grote 'Generationszusammenhang' (gezamenlijk geïnvolveerd zijn in gelijke of gelijksoortige tijdsproblemen),¹³ maar ook door een grote 'Generationseinheit', een min of meer overeenstemmend oordeel over deze vraagstukken.¹⁴

De sterke groepsintegratie der hoogleraren bleek bij hun goede samenwerking in het Instituut voor Sociaal Onderzoek van het Nederlandse Volk (ISONEVO), later omgezet in de Stichting Interuniversitair Instituut voor Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek (SISWO), zowel als bij de onderlinge taakverdeling der sociologische instituten. Zij bevorderde echter ook een vrij grote geslotenheid van deze kring, tot uiting komend in de samenstelling der redactie van *Mens en Maatschappij* en het bestuur der Nederlandse Sociologische Vereniging. Een dergelijke duidelijke in- en outgroup verhouding stimuleerde uiteraard de eenheid bij de 'jongeren'.

De sfeer rondom het ontstaan en de ontwikkeling van de *Sociologische Gids*, naast het oudere *Mens en Maatschappij*, is sterk beïnvloed door de contacten tussen en binnen zeer kleine groepen. De opkomst van de *Sociologische Gids* naast *Mens en Maatschappij* zou niet alleen door literatuurstudie benaderd dienen te worden, maar tevens — indien nog mogelijk — door onderzoek van informele contactpatronen. Het typeert de situatie dat na de reorganisatie der Nederlandse Sociologische Vereniging in 1963 geen enkel lid der oudere generatie van hoogleraren meer deel van het bestuur van deze vereniging uitmaakt.

¹³ De publicaties van deze generatie betroffen overwegend empirische macro- en meso-sociologische onderzoekingen, gericht op de vorming van 'middle range theories'. Daarnaast bestond er somtijds ook belangstelling voor problemen van meer algemeen theoretische aard, getuige bv. de gedachtenwisseling van Kruijt en Polak over de waarde-vrijheid in de sociale wetenschappen (vgl. *Mens en Maatschappij* 1962, p. 353, *Mens en Maatschappij* 1953, p. 129 en 148 en *Sociologisch Jaarboek* deel VII, p. 30 en 52) en Hofstra's beschouwingen over het functiebegrip in de sociologie (vgl. S. Hofstra, 'Het functiebegrip in de sociologie', in: *Causaliteit en functioneel verband in de sociologie*, Amsterdam 1946). Doch de belangstelling der oudere generatie ging toch voornamelijk uit naar bovengenoemde onderzoekingen.

¹⁴ Vgl. K. Mannheim t.a.p. p. 313—314. 'Während verwandte Generationslagerung nur etwas Potentielles ist, konstituiert sich ein Generationszusammenhang durch eine Partizipation der derselben Generationslagerungsangehörigen Individuen am gemeinsamen Schicksal und an den dazugehörigen, irgendwie zusammenhängenden Gehalten. Innerhalb dieser Schicksalsgemeinschaft können dann die besonderen Generationseinheiten entstehen. Diese sind dadurch charakterisiert, dass sie... ein einheitliches Reagieren, ein im verwandten Sinne geformtes Mitschwingen und Gestalten der gerade insofern verbundenen Individuen einer bestimmten Generationslagerung bedeuten.' Mannheim t.a.p. p. 313. Zie ook H. Plessner 'Het probleem der generaties' in *Sociologisch Jaarboek* deel III, p. 20 e.v.

V. WETENSCHAPPELIJKE TEGENSTELLINGEN TUSSEN DE TWEE GENERATIES

De bindende 'Erinnerungsstruktur' voor velen der oudere generatie was naast hun Amsterdamse sociografische vorming, de herinnering aan de dertiger jaren, met name het definitief falen van het vrije kapitalisme bij de economische crisis van 1929, het tijdperk der werkeloosheid en de gezamenlijke ervaringen sociaal en wetenschappelijk met het nationaal-socialisme opgedaan. De hulpeloosheid van de statische formele sociologie in Duitsland met betrekking tot de maatschappijproblemen van die tijd en het tekortschieten van de voor-Keynesiaanse economie op het gebied der conjunctuurvoorlichting, had de voorkeur der 'ouderen' voor historisch relativerend maatschappelijk denken vergroot en hun afkeer bevestigd van 'systeembouwers', die hun werk buiten de historische werkelijkheid plaatsden. Het accent in Sombart's benaming 'Laat-Kapitalisme' kenmerkt het tijdperk van hun vorming: zekerheid bestond slechts over het verdwijnen van het oude vrije kapitalisme; het nieuwe, komende tijdperk was in hoge mate 'open'.

Max Weber oefende op het theoretisch denken der oudere generatie een sterke invloed uit, vooral in de interpretatie van H. Freyer, die de 'historische Einschlag' van Weber's begrippen en systeemvorming sterk accentueerde.¹⁵ Tijdens en vlak na de chaos van economische depressie en oorlog was Karl Mannheim voor hen een inspirerende figuur bij de beoefening der toegepaste sociologie.

In het vredesjaar 1945 introduceerde Parsons zijn op Durkheim georiënteerde analytische sociologie,¹⁶ die zich in de Verenigde Staten in de na-oorlogse jaren snel zou ontwikkelen (*The social system*, 1951). Deze analytische sociologie heeft bij de oudere Nederlandse sociologen weinig commentaar uitgelokt, in tegenstelling tot de jongere generatie, die — al oordeelde zij verschillend — zich hiermede in haar publicaties intensief heeft bezig gehouden.¹⁷ Webers historisch gebonden ideaal-typen bleven in het denken van de oudere generatie een belangrijke plaats innemen. Deze voorkeur heeft ertoe bijgedragen, dat in haar empirische onderzoeken veel aandacht geschonken werd aan de historische benadering van hun problemen.

¹⁵ Zie H. Freyer *Soziologie als Wirklichkeitswissenschaft*, Leipzig 1930, p. 148. Vgl. ook J. P. Kruijt 'Inleiding tot de Sociale Wetenschappen', opgenomen in *Scientia* deel III, 1947, p. 5 en P. J. Bouman *Sociologie, Begrippen en Problemen*, 1958, p. 30 en 31.

¹⁶ Vgl. T. Parsons 'The present position and prospects of systematic theory in sociology', opgenomen in G. Gurwitsch en W. E. Moore, eds., *Twentieth century sociology*, New York 1945, p. 42—69. Zie ook H. P. M. Goddijn *Het functionalisme in de sociologie*, Assen 1963, p. 84 e.v.

¹⁷ Vgl. J. M. G. Thurlings *Het sociale conflict*, Nijmegen 1960, p. 114 e.v.; R. A. de Moor *De verklaring van het conflict*, Assen 1961, p. 94 e.v.; H. P. M. Goddijn t.a.p. blz. 105 e.v.

De jongere generatie, voor zover door de *Sociologische Gids*-groep vertegenwoordigd, was wetenschappelijk minder homogeen. De kleine groep, die destijds het initiatief nam tot de stichting van een eigen blad, was slechts ten dele verenigd op een positief programma.¹⁸ Wel stelde zij zich ten doel een 'pleidooi voor exacter onderzoek, scherper begripsvorming, vergroting van de praktische toepasbaarheid der sociologie, interdisciplinair denken en aandacht voor de gang van zaken in het buitenland'.¹⁹ De redactie gaf echter in dezelfde bijdrage toe, dat dit streven bepaald geen *Gids*-monopolie was.

Ongetwijfeld kan erkend worden dat in de tien jaren van zijn bestaan de *Gids* tot bovengenoemde doeleinden in belangrijke mate heeft bijgedragen. Zeker is, dat niet één bepaalde wetenschappelijke theorie of benaderingswijze de publicaties in het nieuwe tijdschrift heeft beheerst. De methodologische discussies, die in de *Gids* zijn gevoerd — men denke o.a. aan de gedachtenwisseling betreffende Thoenes' artikelen 'Sociologie en non-conformisme' en 'Anti Zetterberg'²⁰ — tonen dit duidelijk aan.

Men zou kunnen stellen dat de jongere generatie zich in wat mindere mate dan de oudere kenmerkt door 'Generationseinheit', maar dat de 'Generationszusammenhang' wel aanwezig blijkt te zijn in de gezamenlijke discussie, met name betreffende de methodiek en de grenzen der theorievorming. Bij de 'jongeren' is de overheersende 'Generationseinheit' betreffende de theorievorming sedert het verschijnen van *Moderne Sociologie* van Van Doorn en Lammers²¹ overwegend georiënteerd op een analytische sociologie, met een betrekkelijk los van de historische werkelijkheid staand begrippenapparaat, al is op deze visie ook vanuit de jongere generatie kritiek uitgeoefend.²²

Ook bij de 'jongeren' zijn voorstanders van een meer 'open' sociologie, met meer nadruk op de historische betrekkelijkheid van het sociologisch denken en met een afkeer van een 'gesloten' systeem.²³ De mogelijkheid bestaat dat in de toekomst deze jongeren wellicht zullen gaan behoren tot wat Petersen noemt het 'unterdrückte' (duidelijker: oppositionele, niet de boventoon voerende) generatietype.²⁴ Een situatie gelijk aan die der aanhangers van de formele sociologie in ons land in Steinmetz' en Bongers tijd. Immers, het ligt thans minder voor de hand een der-

¹⁸ Vgl. het redactioneel Ten Geleide, *Sociologische Gids* 1958, p. 1.

¹⁹ Vgl. *Sociologische Gids* 1958, p. 1.

²⁰ Vgl. P. Thoenes 'Sociologie en non-conformisme' in *Sociologische Gids* 1958 p. 241 e.v. en P. Thoenes 'Anti Zetterberg' in *Sociologische Gids* 1959, p. 162 e.v.

²¹ Vgl. J. A. A. van Doorn en C. J. Lammers *Moderne Sociologie*, Utrecht 1959.

²² Vgl. J. Goudsblom 'Een kritiek op Moderne Sociologie', in *Sociologische Gids* 1962, nr. 1, p. 36.

²³ Vgl. P. Thoenes *De elite in de verzorgingsstaat*, Leiden 1962, p. 224 e.v.

²⁴ Vgl. J. Petersen t.a.p., p. 153. Belangrijk is hier volgens Petersen ook 'der umgelenkte Typus', die door zijn stilzwijgende aanpassing de 'Generationseinheit' achter het leidende type kwantitatief vergroot.

gelijke 'open' sociologie te bedrijven, in de aanvang van het zich voorlopig stabiliserend tijdperk van de verzorgingsstaat. Een tijdperk waarvan de fundamenteen reeds zijn gelegd en dat zich bovendien kenmerkt — uiteraard binnen de geografische grenzen van zijn ontwikkeling — door minder sociale spanningen dan de dertiger jaren.²⁵ De wetenschaps-sociologische situatie is aldus thans stimulerender voor de ontwikkeling van een gesloten analytische sociologie dan in de formingsperiode der oudere generatie, hetgeen wellicht de voorkeur van vele op de voorgrond tredende jongeren voor deze richting mede kan verklaren. Zelf vestigen zij in dit verband de aandacht op de groei van de sociologie en de toenadering van diverse richtingen binnen deze wetenschap.²⁶ Maar is deze toenadering bovendien niet sterk bevorderd door de aard van de desbetreffende tijdsperiode?

Thurlings stelt na de bespreking van het werk van Van Doorn en Lammers de gelijk hij het noemt 'pijnlijke' vraag: 'Hoe lang zal het nog duren eer een werk van gelijk niveau kan verschijnen waaruit blijkt, dat de sociologie er inderdaad in is geslaagd om de maatschappelijke realiteit met behulp van haar analytisch apparaat te beschrijven en inzichtelijk te maken?'²⁷ Deze vraag wordt wijselijk niet beantwoord. Echter, wanneer men gevormd is in de aanvang van een zich stabiliserend tijdperk, dan bevordert dit het vertrouwen dat het ontworpen systeem lang genoeg geldig zal blijven, opdat de relevante historische werkelijkheid hieraan volledig zal kunnen worden getoetst.

De oudere generatie zal vermoedelijk meer blijven streven naar Mertons 'theories of the middle range', welk streven — gelijk Kruijt onlangs terecht opmerkte — reeds 'als kiem verborgen' in Steinmetz' sociografie aanwezig was.²⁸

In verband met het voorgaande valt nog een ander verschil tussen oudere en jongere generatie op: de eerste kenmerkt zich door een meer duurzame concentratie op bepaalde onderwerpen, vermoedelijk verband houdende met de aard der gemotiveerdheid bij de keuze van haar probleemstellingen. Vele leden der oudere generatie tonen in dit opzicht een grote continuïteit van belangstelling. Een duidelijk voorbeeld van een dergelijke blijvende belangstelling is die van Kruijt voor de verzuiling, van Hofstee voor het bevolkingsvraagstuk, van Polak voor de toekomst als sociologisch probleem en van Van Heek voor de sociale stratificatie en mobiliteit. Deze door de ouderen bestudeerde sociologische onderwerpen hebben een zeer grote en onmiddellijke sociale relevantie; bovendien zijn zij ideologisch zwaar geladen. Dit feit en de

²⁵ Niettegenstaande de na de oorlog steeds aanwezige — en daardoor wellicht minder zwaar gevoelde — dreiging van een incidentele wereldcatastrofe.

²⁶ Vgl. J. A. A. van Doorn en C. J. Lammers t.a.p., p. 11.

²⁷ Vgl. J. M. C. Thurlings in *Sociologische Gids* 1960, p. 188.

²⁸ Vgl. J. P. Kruijt 'De betekenis van Steinmetz voor de sociografie en sociologie', *Mens en Maatschappij*, jan-febr. 1963, p. 37.

duur der belangstelling doet een sterke innerlijke gemotiveerdheid vermoeden.

De continuïteit der belangstelling voor één probleemstelling is doorgaans minder aanwezig bij de jongere generatie, die zich ontwikkeld heeft in een tijdperk, waar — gelijk reeds opgemerkt — de sociale spanningen veel minder sterk tot uiting komen dan vóór de tweede wereldoorlog. De oudere generatie is aldus vermoedelijk meer 'van binnenuit' ²⁹ gemotiveerd bij de keuze van haar probleemstellingen.

VI. BALANS

Binnen het kader van dit herdenkingsnummer is een zeer beknopte evaluatie van de *Sociologische Gids* op haar plaats. Toen de oprichting van dit tijdschrift destijds werd overwogen, hebben wij 'ouderen' het stichten van een nieuw tijdschrift ontraden.³⁰ Wij dachten nl. dat het zou leiden tot een ongewenste versnippering van krachten, vooral in de toekomst. Dit was echter te redactioneel-technisch gezien; onze opvatting hield te weinig rekening met de specifieke generatiespanningen, die de achtergrond vormden van het ontstaan van de *Sociologische Gids*. Ik zie de belangrijkste functie van de *Sociologische Gids* in het ontplooiën van wetenschappelijke activiteit, die 'in eigen kring' (uiteraard hier generatiekring) het meest doelmatig ontwikkeld kan worden. Daarnaast komt de *Sociologische Gids* de verdienste toe, dat hij dikwijls een stimulans en klankbodem heeft gegeven aan veelbelovende jongeren, terwijl hij ook jonge sociologen heeft aangemoedigd, die zonder dit tijdschrift wellicht pas later of in het geheel niet voor het voetlicht zouden zijn getreden.

Bovenal heeft de *Sociologische Gids* ertoe bijgedragen, dat het hierboven geschetste probleem der generaties in het na-oorlogse Nederland in constructieve zin is benaderd: daar waar ressentiment dreigde te ontstaan, werd creativiteit bevorderd.

²⁹ Deze uitdrukking werd door Van Leent gebruikt, toen wij beiden vergeleken op welke wijze ieder van ons tot de keuze van zijn probleemstellingen kwam.

³⁰ Vanwege de redactie van *Mens en Maatschappij* werd destijds aan de oprichtingsredactie van de *Sociologische Gids* voorgesteld in federatief verband twee tijdschriften in één omslag uit te geven onder twee redacties. Het is goed dat dit plan door de 'jongeren' werd afgewezen. Deze federatie zou waarschijnlijk geen lang leven beschoren zijn geweest.